

УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМИ СИСТЕМАМИ ПОЛІЕТНІЧНИХ СУСПІЛЬСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ І ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Наукові праці МАУП, 2012, вип. 1(32), с. 13–17

Досліджуються проблеми і пошук алгоритмів, їх розв'язання в управлінні соціальними системами поліетнічних суспільств в умовах глобалізаційних і цивілізаційних викликів.

Для сприйняття (усвідомлення) нових сучасних викликів і підходів до проблем поліетнічності суспільств та проведення ефективної (мирної і корисної) політики полікультурності вкрай необхідними є ряд суттєвих коректив в науці, соціальному і державному управлінні за аналогією самоорганізації природних (живих) систем.

Етнічна детермінанта в системі саморегуляції суспільств відіграє визначальну роль при вивченні будь-якої соціальної системи. Сучасна соціальна система є складною. Мають місце цивілізаційні особливості її поступу, такі як: надзвичайна швидкість розвитку, присутність тяжких за наслідками глобалізаційних процесів, насичений рівень технічного та інформаційного супроводу. За таких умов світове співтовариство не встигає адаптуватися до швидких змін, що спричиняє формування неоднорідної його структури і виникнення гострих протиріч і небезпек. Відбувається різке (катастрофічне) погіршення умов життя цілих народів-етносів, існує загроза втрати їх етнічної самобутності і як результат – протиріччя між суспільством і державною системою управління набувають форм гострої, жорстокої боротьби. Для упередження виникнення соціальних конфліктів, цілі і організацію соціального управління необхідно адекватно адаптувати до особливостей і викликів системи і часу. Це не означає, що цілі загалом носять ситуативний, довільний, суб'єктивний характер. Ідеальна система управління має ґрунтуватися на об'єктивних природних відносинах між управляючим і суб'єктами, яки-

ми управляють. Окремі принципові положення таких відносин можуть встановлюватися як результат узагальнення людського досвіду на основі сучасних наукових досліджень.

Якщо врахувати факти наростання масштабів міжнародного тероризму і ймовірності ядерних конфліктів, то логічно напрошується висновок про те, що соціальна система перебуває у глибокій кризі світового масштабу. І “будь-яка криза неминуче концентрує в собі дезорганізаційні і організаційні процеси, тісно пов'язує і зіштовхує їх” (1, 56). Наведена думка А. А. Богданова актуальна і для сьогодення. Таким чином, до завдань соціального управління необхідно підходити з позицій конструкту, що “будь-яке завдання можна й необхідно розглядати як організаційне” (1, 48).

Для будь-якої соціальної системи пріоритетними є завдання внутрішнього характеру і власного інтересу. Тому завдання організації системи переходять у площину самоорганізації, відповідно цілі соціального управління елімінуються із загальної теорії самоорганізації, відомої як тектологія, і її наступних варіантів [1]. Для формування мети організації системи необхідно враху-

вати наукові розробки комп'ютерних технологій, що застосовуються у промисловому і соціальному менеджменті [2]. Таким чином, цілі соціального управління мають забезпечити виконання об'єктивних законів самоорганізації поліетнічної системи.

Поняття цільовизначення виникає тільки у соціальній системі у зв'язку з "людським" фактором управління. Він створює проблеми, пов'язані з поняттям інтересу цінностей, установок, волевиявлення та ін. Щоправда, за бажанням, можливо розділити об'єктивну і суб'єктивну складові цілеспрямованості управління.

Схеми управління простішими системами складаються із прямої реакції на виклик, інформація про який отримана через канали зворотного зв'язку. З ускладненням живої системи завдання управління вимагають включення певного утворення – мозку. Проте, це не порушує цілісності будь-якої системи, крім соціальної. Саме вона за своєю будовою є багатоеlementною, структурованою, і її реакція формується як результат складної взаємодії інформаційних, аналітичних і енергетичних процесів у системі. Тому соціальне управління змушене діяти через посередництво штучно утвореного органу управління.

У живій природі активність і життєздатність системи досягається положенням, що функція управління належить усьому організмові. Тому ця вимога є обов'язковою для організації управління соціальною системою. Саме цілеспрямованість управління забезпечує єдність "управляючого" і "ким управляють" ланок соціальної системи в єдиному ланцюгу суспільних відносин і формує систему як ціле.

Виходячи із того, що визначення цілі є прерогативою органу управління, виникає спокуса на виокремлення його у надсистему – владу (читай: політичну). Авторитарне управління ігнорує об'єктивні відносини в системі, виводить із схеми управління структуру сигнально-інформаційних зв'язків, тим самим руйнує механізм адекватних реакцій системи. Цілі управління у такій системі не корелюються із вимогами системи, а формуються

інтересами управляючої групи. Якщо керуючий орган намагається бути корисним для системи, але залишається надбудовою над нею, обов'язково виникають розбіжності отриманих результатів і завданнями системи. У схемі виділеного управління система стає заручницею суб'єктивних уявлень, ідей і методів розвитку.

Розглянемо демократичне управління як ідеальну систему, організація якої відповідає усім означеним вимогам. Виключення авторитарного управління автоматично не вирішує проблему визначення глобальної цілі управління. Безумовно, вона бачиться як ідеальне втілення певної моделі існування системи, але її реалізація проходить через систему суб'єктивних рішень. Існують також проблеми тимчасових цілей на певних етапах діяльності системи.

Формування цілі визначається багатьма чинниками, значущість яких практично завжди визначається елітарним середовищем поліетнічного суспільства. Ціль відображає науковий світогляд суспільства, його рівень цивілізованості і моральності. Проте, у кожному випадку існує широкий спектр можливих цілей управління. Звісно, суб'єктивне бачення соціальної системи не завжди продукує постановку цілей відповідно до об'єктивних закономірностей її поведінки. Якщо в основу управління покладають принцип – "не нашкодь", то для цього необхідно знайти основні риси природної поведінки системи.

Генезис поняття управління має різне осмислення у філософії, соціології, менеджменті, але зупинимось на наступному. Під управлінням необхідно розуміти самоорганізацію системи (зниження ентропії). Наукою отримані достатньо глибокі висновки про процеси самоорганізації, виходячи із ізоморфізму живих, неживих і соціальних систем [3, 4]. З позицій означених уявлень управління буде корисним для системи, якщо воно сприяє виконанню вимог поведінки системи, закладених природою. Таким чином, регулювання процесів у системі має бути узгоджене з алгоритмом життєдіяльності системи.

Існує точка зору [5, 32], що метою функціонування соціальної системи є гомеостаз. Це повністю узгоджується з основним фундаментальним принципом організації світу, який вимагає збереження системи [6]. Проте в умовах “людського” управління ця мета (ціль) практично ігнорується.

Упродовж попередніх двох століть, коли у світі відбувалося становлення демократичних норм управління, пріоритетною метою управління був розвиток суспільства. Це помітно, наприклад, із переваг у системі освіти технічних і природничих наук, які забезпечують матеріальну базу розвитку. Звісно, тенденція розвитку є також природною для системи. Проте процес розвитку відрізняється певними особливостями, які формують пасивне ставлення до нього. Розвиток за характером є активним, незворотним процесом, навіть стихійним. Тому для його підтримки природа має менше регуляторних установок (фактично тільки констатуючий принцип зростання ентропії), ніж для збереження системи [6].

Сучасне соціальне управління в “людському” баченні, орієнтоване на розвиток, пригальмувало консервативні тенденції соціальної системи. Варто врахувати, що соціальна система міститься у складному комплексі відносин із екзосферою, яка є джерелом життєзабезпечення. У результаті неправильного цільовизначення і порушення умов самовідтворення в екосистемі складається катастрофічна ситуація для існування людей. На довершення всього – зруйнована система моральних відносин у суспільстві. Раніше її основою були людські цінності і релігійний світогляд. На зміну їм глобалізаційні процеси привнесли жорсткі відносини бізнесу. Стали мотивуватися навіть незмінні інстинкти людей у корисливих цілях наживи. Не перераховуючи далі недоліки суспільства у сфері моралі, і не торкаючись його економічного рівня, є достатньо підстав стверджувати, що суспільство втратило соціальні зв’язки, які, власне, і визначали стабільність (стійкість) соціальної системи.

Отже, виникла необхідність повернутися до природної мети (цілі) соціального управ-

ління – гомеостазу у широкому значенні цього поняття. Проголошення цієї мети, звісно, не означає зупинку розвитку, але потребує перевірки всіх інших цілей на відповідність завданням збереження системи.

Поставлене завдання може бути виконане за умов перебудови системи управління в Україні за такими напрямками:

1. Система управління має органічно пронизувати суспільство. Певним чином це досягається демократичними виборами і обмеженням термінів перебування на посадах в органах управління. Необхідно забезпечити можливість участі громадських організацій у системі управління посередництвом інституцій громадянського суспільства. Для цього необхідно значно розширити статус громадянського суспільства в Конституції України. Це буде реальним за умови налагодження взаєморозуміння між представниками різних етносів. Діалог як шлях вирішення цього питання, як продуктивна форма пошуку спільних “точок дотику” у цьому випадку розуміється нами не лише як комунікація, а й як взаємодія і технологія вирішення конфліктних ситуацій, зокрема етнічних, як цінність, сутність, зміст взаємодії різних етносів. Потенційно діалог спроможний не лише відвертати кризи, а й жити, продукувати нову тканину суспільно-політичного життя, збагачувати та стимулювати розвиток етносів.

2. Адекватність дій управління у процесі досягнення цілі істотно залежить від правильної організації сигнально-інформаційної системи зворотного зв’язку. Саме вона має забезпечити передавання інформації без викривлень. “Число каналів прямого і зворотного зв’язку має бути однаковим, а лінії зв’язку, відповідно, так з’єднані між собою, щоби вихід однієї під’єднувався до входу іншої” [5, 27].

Зазначене не стосується інформаційних каналів ЗМІ. Вони є незалежною мобільною сигнальною системою, яка може підключатися до будь-якого джерела інформації. Через це в суспільстві вони виконують (в ідеалі) функцію контролю достовірності (правдивості) інформації, що поширюється офіційними каналами. Отже, з аналізу

природи управління соціальною системою поліетнічних суспільств синтезується наступне: самим продуктивним чинником існування взаємодії у багатоетнічному співтоваристві є створення спільного комунікативного поля, яке б не було тотально ідентичним, а залишало б простір для унікальності, своєрідності етносів.

3. Наступним важливим фактором стабільності соціальної системи є підвищення моральнісного рівня суспільства. Це надзвичайно складне багатоступеневе завдання. Варто звернути увагу на окремі моменти цього завдання.

По-перше, потребує істотного підвищення рівень моральнісного виховання у школі, усвідомлення значущості релігії у суспільстві для формування нових моральних цінностей. Розквіт Європі забезпечать нові покоління людей, вихованих в єдиній системі цінностей, насамперед політичних і моральних, що за змістом і спрямуванням утверджують високу культуру, толерантність, порозуміння між народами і солідарність. “Вагомий внесок у виконання цієї місії, – наголошує В. П. Андрущенко, – можуть (і зобов’язані!) зробити представники різних напрямів і сфер суспільної життєдіяльності – науковці і політики, діячі культури і мистецтва, бізнесмени та ін., проте визначальна роль належить представникам особливого роду людської діяльності – духовної, а саме священнослужителю та вчителю” (6, 16). За умов кризи суспільного виробництва, соціально-політичних інститутів і систем, фактичного нерозуміння особливостей проблем соціального управління у поліетнічних суспільствах, особливо в умовах нових глобалізаційних і цивілізаційних викликів, з боку владних структур, відповідальність за май-

бутне людини і суспільства загалом мають взяти на себе представники суспільних інститутів, які залишаються джерелом духовності, носіями гуманістичної культури людства, духовна еліта цивілізації – університет і учитель, школа і церква, духівник і митець. Потрібно зазначити, що ставлення до всіх релігій має бути однаково толерантним.

По-друге. Заощадливе ставлення на основі загальнолюдських вимірів до національних культур має бути складовою завдань соціального управління і державної політики як чинник стабільності поліетнічних суспільств і їх соціальних структур (інституцій).

По-третє. Виникає необхідність культивування діалогового мислення як одного із базових принципів управління багатоетнічними співтовариствами. По-четверте. Актуальною на часі є створення суспільної системи моральної цензури.

Такий підхід відкриває нове й широке поле для політиків і законодавців у площині модернізації у поліетнічних суспільствах.



Література

1. Богданов А. А. Тектология. Всеобщая организационная наука. – М.: Экономика, 1989. – 304 с.
2. Колпаков В. М. Теорія і практика прийняття управлінських рішень. – К.: МАУП, 2004. – 504 с.
3. Політолого-етнологічні проблеми розвитку сучасної України // Матеріали Всеукр. наук.-теоретич. конф., м. Київ, 28 лют. 2006 / За наук. ред. І. М. Варзаря. – К.: МАУП, 2007. – 388 с.
4. Хакен. Синергетика: Пер. с англ. – М.: Мир, 1980. – 404 с.
5. Сурмин Ю. П., Бидзюра И. П. Социология управления. – К.: МАУП, 2012. – 728 с.
6. Андрущенко В. П. Світанок Європи: проблема формування нового учителя для об’єднаної Європи XXI століття. – К.: Знання України, 2012. – 1100 с.

На прикладі аналізу системних помилок у пошуку актуальної і ефективної моделі розвитку цивілізації окреслена потреба в адаптації “людського” виміру соціального управління поліетнічними суспільствами до природної (нульової) основи.

На примере анализа системных ошибок в поиске актуальной и эффективной модели развития цивилизации аргументирована необходимость в адаптации "человеческого" измерения социального управления полиэтническими обществами к природной "нулевой" основе.

On the example of analysis of system errors in the search of actual and effective models of development of civilizations the outlined requirement in adaptation of the "human" measuring of social management poli by ethnic societies to natural (zero).

Надійшла 21 грудня 2011 р.